

Waarom kopen we een tv op afbetaling? Waarom geven we meer geld uit met een pinpas op zak? Geld uitgeven is psychologie: vaak bedonderen we onszelf.

tekst VEERLE CORSTENS illustratie VIJSELAAR EN SIXMA

Veel mensen sparen en lenen tegelijk. Meestal weten ze wel dat dit dom is; toch doen ze het. Waarom hebben we die instinctieve weerzin om spaargeld te gebruiken om uit de rode cijfers te komen en dus minder rente te betalen?

Honderd euro op de spaarrekening lijkt wel meer waard te zijn dan honderd euro op een lopende rekening. Als je weet hoe dit soort mechanismen in je hoofd werken, is het makkelijker om denkfouten te herkennen en ze ook te veranderen."

Aan het woord is Anna Dijkman, die met ondernemer Chris Zadeh het boek *Psychogeld* schreef. Zij is van huis uit psychologe en werkte voor het boek vele wetenschappelijke onderzoeken door. Ze verwijst naar een onderzoek over een concertkaartje van vijftig euro. Als de ondervraagden dat kaartje onderweg naar het concert waren kwijtgeraakt, wilden de meesten bij de kassa geen nieuw kaartje kopen. Maar als ze onderweg een briefje van vijftig euro waren kwijtgeraakt, was negentig procent nog steeds bereid een kaartje te kopen.

Dit is het moment waar de zogenoemde mentale boekhouder in beeld komt. We hebben geld in ons hoofd namelijk ingedeeld in bepaalde potjes, en het budget voor concertkaartjes mag blijkbaar niet worden overschreden, terwijl het budget voor overige uitgaven flexibeler is.

De mentale boekhouder is ook aan het werk als we een aanbieding van een fiets, die is afgeprijsd van 150 tot 145 euro, registreren als een marginale kostenbesparing. Een agenda die een tientje kost in plaats van vijftien euro is daarentegen reden tot onmiddellijke aankoop. Allebei vijf euro korting, toch voelt het heel anders: we bedonderen onszelf.

Betaalpijn is een sleutelbegrip in de psychologie over geld. "Het geeft een onplezierig gevoel om geld uit je portemonnee te pakken," zegt Yoel Inbar, onderzoeker aan de Universiteit van Tilburg. Bij betalen met plastic, zoals pinpas, creditcard of bijvoorbeeld fiches in het casino, wordt de pijn minder gevoeld dan wanneer contant geld op tafel gelegd moet worden. "Dit komt waarschijnlijk doordat we al eeuwen gewend zijn aan munten en briefjes als betaalmiddel."

Dat we contant geld fijn vinden, is

zelfs in onze hersenen te meten: Inbar vertelt over een onderzoek waaruit blijkt dat sexy plaatjes en plaatjes van geld hetzelfde hersengebied stimuleren. Die reactie hebben onze hersenen niet op een creditcard, ook al is deze uit de categorie goud of diamant.

Inbar denkt niet dat je de mentale boekhouder kan wegpoetsen door bewustwording. Volgens hem zitten deze soms irrationele redeneringen zo diep in ons systeem dat ze niet uit te bannen zijn.

"Ik kwam twee onderzoekers tegen die dagelijks bezig zijn met gedragseconomie en ook bij het kopen van hun huis systematisch te werk gingen. Ze stelden van tevoren criteria op en zouden zo automatisch hun lievelingshuis bovenaan de lijst krijgen. Maar uiteindelijk kochten ze toch het huis waar ze zich het

'Sexy plaatjes en plaatjes van geld stimuleren hetzelfde hersengebied'

meeste in thuis voelden en negeerden ze hun eigen lijst."

Ook Dijkman bevestigt dat mensen vaak wel weten wat ze doen, maar toch anders handelen. "Ik vergelijk omgaan met geld met het omgaan met eten. Mensen weten heus wel dat ze dik worden als ze veel eten. Toch verdwijnt dat ene koekje ongemerkt in de mond. Zowel voor eten als voor geld is het nuttig om pen en papier bij de hand te houden en uitgaven op te schrijven. In beide gevallen wordt de hoeveelheid meestal onderschat."

De mentale boekhouder registreert namelijk wel uitgaven, maar selectief. Kleine bedragen worden als onbelangrijk bestempeld en weggemoffeld in een uithoek van ons brein. Banken spelen hier op in door de rente op rood staan per maand af te schrijven en spaarrente eens per jaar te bij te storten. Dan is de klant maandelijks slechts een klein bedrag kwijt aan roodstand en dus niet geneigd in actie te komen door spaargeld over te boeken. Dat zou ten koste gaan van dat grote jaarlijkse bedrag aan

spaarrente. En zo bedonderen wij ons zelf alweer.

Ook kleine bedragen die we kunnen besparen door minder uit te geven, zien we snel over het hoofd. Iemand die bijvoorbeeld elke dag een latte haalt bij de Coffee Company is per dag misschien een klein bedrag kwijt, maar op jaarbasis ruim duizend euro. Iemand die acuut stopt met koffiedrinken bespaart zo in tientallen jaren meer dan een ton, rente meegerekend. De mentale boekhouder neemt dit niet waar omdat het om kleine dagelijkse uitgaven gaat.

We kunnen die mentale boekhouder ook ten goede aanwenden, stelt het nationaal instituut voor budgetvoorlichting Nibud. Door vaste potjes te maken voor bijvoorbeeld boodschappen of kleding kan het uitgavenpatroon in de hand worden gehouden. Met een boodschappenlijstje op pad gaan in plaats van hongerig de supermarkt betreden, is een bekende en beproefde techniek.

Dit kan nuttig zijn, want volgens onderzoek van het Nibud doen 6,5 miljoen Nederlanders aankopen waar ze achteraf spijt van hebben. De helft van hen doet ook aankopen waar helemaal geen geld voor is.

Waarom we geld uitgeven dat we niet hebben, kunnen de onderzoekers niet uitwijzen. Met intelligentie lijkt het niets te maken te hebben, meer met het controleren van de behoeftes op de korte termijn. Volgens Inbar is ons brein weliswaar toegerust op denken op de lange termijn, maar onze impulsen zijn dat niet. Die impulsen onderdrukken kan wel, maar kost veel moeite en dat houden we niet lang vol.

De simpele oplossing is daarom: de omstandigheden zo gunstig mogelijk maken. In het geval van te veel eten simpelweg geen marshmallows in huis halen. Honderd euro los meenemen op een winkeldag kan de uitgaven beperken.

Om te budgetteren heeft Dijkman nog een tip, een ouderwetse in een nieuw jasje: het online huishoudboekje. Via Yunoo, Tim of Cashflow Online houd je exact bij hoeveel eruitgaat en waaraan. Zelfs een waarschuwingssignaal als je over je budget heen bent, behoort tot de mogelijkheden. Maar of de technologie de mentale boekhouder de baas zal zijn, is natuurlijk de vraag.

